

Żbikowska, Małgorzata

"Wolnomularstwo w Europie
środkowo-wschodniej w XVIII i XIX
wieku", Ludwik Hass, Wrocław [etc.]
1982 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 74/3, 602-603

1983

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

nych przez utworzony przez niego w Instytucie Historii PAN Zespół Badań Ameryki Północnej. Niektóre teksty były drukowane w różnych czasopismach polskich. Nie jest więc to praca zupełnie nowa. Poprzez zsumowanie owego dorobku, autor chciał przedstawić czytelnikowi w miarę zwarty obraz rozwoju i współzależności w stosunkach między dwoma państwami. Dla osiągnięcia tego celu autor dokonał korekty tekstów już publikowanych, dbając o zachowanie jednolitości formy tekstu, usunął także zbędne przypisy i nieaktualne polemiki. W sumie powstała praca przeznaczona przede wszystkim dla czytelnika-amatora, co jednak nie znalazło odbicia w wysokości nakładu — 5 tys. egzemplarzy. Dla historyka zawodowego najcenniejszą częścią pracy są szkice oparte na archiwaliach amerykańskich. Dotyczą one okresu 1914—1939. Na zakończenie uwaga redakcyjna. Wydaje się, iż przy tekstach publikowanych powtórnie powinno się podawać podstawę, nawet jeśli tekst został poprawiony i uzupełniony, jak to zaznaczono we wstępie.

M. Z.

Ludwik Hass, *Wolnomularstwo w Europie środkowo-wschodniej w XVIII i XIX wieku*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź, 1982, s. 572.

Po kłopotach z publikacją „Sekty farmazonii warszawskiej” zapowiedziana już wcześniej nowa książka L. Hassa poświęcona wolnomularstwu Europy środkowo-wschodniej w XVIII i XIX wieku ukazała się nadzwyczaj punktualnie. Wydaje się, iż także nie zawiodła nadziei czytelników. U podstaw prezentowanej pracy legło przeświadczenie o istnieniu swoistego typu rozwoju wolnomularstwa w Europie środkowo-wschodniej. Specyfikę tę kształtowały zarówno odmiennie doświadczenia historyczne społeczeństw tych regionów (bez dwóch najważniejszych wstrząsów: reformacji i rewolucji burżuazyjnej), jak i odmienny typ życia gospodarczego. Czynniki te zmieniły „osobowość” społeczeństw i determinowały odmienny od zachodnioeuropejskiego typ ich rozwoju. Skomplikowane problemy religijne i narodowe pogłębiły te odmienności. Tajna organizacja, jaką była masoneria, będąc częścią społeczeństwa, musiała być zależna od tych uwarunkowań. Takie ujęcie tematu, bez sugerowania się jedynie stanem granic, jest nowatorskie. Podobnie jak w pracy o masonerii warszawskiej, autor łączy w narracji elementy syntezy i analizy. Często pierwszy raz publikowane są informacje faktograficzne dotyczące dat założenia poszczególnych komórek organizacyjnych, okresu ich działania, form ich organizacji i działalności. Wiele narodowych organizacji masońskich uzyskało tu swą pierwszą pełną historię. Obok rekonstrukcji dziejów masonerii na omawianym terenie od lat dwudziestych XVIII w. po rok 1904, autor starał się ukazać obraz tych organizacji jako całości statystycznej w przekroju czasowo-terytorialnym. Podobnie jak w pierwszej swej pracy, autor starał się przedstawić skład narodowy, pochodzenie społeczne i geograficzne, wyznanie religijne, przynależność polityczną, średni wiek i wiek w momencie przyjęcia adeptów do masonerii. Oczywiście stan źródeł nie zawsze pozwalał na takie ujęcie wszystkich problemów. Znacznie łatwiej było sprostać kolejnemu zadaniu, określenia aktywu organizacji, grona osób sprawujących w niej najważniejsze funkcje. Tak dokładna analiza materiału dała możliwość formułowania udokumentowanych stwierdzeń o charakterze syntetycznym. W swych rozważaniach autor abstrahował od, w jego opinii względnie niezmiennej, strony mistyczno-filozoficznej masonerii. Wynikało to z przekonania o konieczności „skoncentrowania uwagi nie na mistycznej stronie ruchu, lecz na konkretnie ziemskiej” (s. 29) oraz, iż problemy te przede wszystkim dochodzą do głosu

„we wnętrzu poszczególnego uczestnika ruchu” (s. 29). Choć zrozumiała jest niechęć autora do powiększania pracy, wypada jednak stwierdzić, iż czytelnik został pozbawiony w ten sposób ważnego obrazu życia masonerii. Żywić należy nadzieję, że autor z czasem pokusi się o uzupełnienie tej luki, znajdzie po temu możliwości źródłowe i przełamie opory metodyczne.

Całość rozważań poprzedza, podobnie jak w pracy o masonerii warszawskiej, wstęp poświęcony początkom wolnomularstwa zachodnioeuropejskiego. Następne rozdziały oparte są o zasadę chronologii. Starannie przygotowane przypisy powołują bogaty materiał archiwalny i drukowany, na jakim oparł się autor, oraz literaturę przedmiotu. Na końcu umieszczono niezbędne przy tego typu pracy indeksy osobowy i geograficzny, a także indeks obrządków wolnomularskich i organizacji parawolnomularskich.

M. Z.

Stanisław Borzym, Halina Floryńska, Barbara Skarga, Andrzej Walicki, *Zarys dziejów filozofii polskiej 1815—1918*, redakcja naukowa A. Walicki, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1983, s. 612.

Mimo znacznego — w ostatnich latach zwłaszcza — postępu badań nad polską filozofią XIX wieku brakowało dotąd syntetycznego przedstawienia jej dziejów. Lukę tę wypełnia praca ze wszech miar zasługująca na uwagę, podsumowanie wszystkiego, co już zrobiono w tej dziedzinie, a zarazem wprowadzenie nowych, oryginalnych ustaleń. Napisana w sposób zwięzły, klarowny, może z powodzeniem służyć jako podręcznik akademicki; zachowuje przy tym tak cenną dla podręcznika swobodę i atrakcyjność wykładu.

Zgodnie z coraz powszechniejszą tendencją do rozszerzania zasięgu badań dziejów filozofii, mamy w tej książce do czynienia z historią myśli filozoficznej rozumianej jak najbardziej pojemnie, rozciągającej się daleko poza obręb filozofii profesjonalnej. W poszukiwaniu problematyki filozoficznej sięgają autorzy do ideologii politycznych i społecznych, literatury, refleksji ogólnej pojawiającej się w poszczególnych gałęziach nauki. Obok rzadko dotąd dostrzeganych przez twórców podobnych syntez dziedzin myśli, znajdujemy tu także postacie myślicieli zapomnianych, a godnych uwagi, nie zawsze wybitnych, a jednak wzbogacających nasz obraz przeszłości. Przyjmując cezury chronologiczne określające ich zdaniem długość trwania wieku XIX jako określonej całości historycznej, autorzy uznali za niezbędne przynajmniej szkiecowe zapoznanie czytelnika ze stanem filozofii polskiej okresu międzywojennego: kończący książkę Aneks daje ogólny przegląd ówczesnych stanowisk filozoficznych. Szerszej prezentacji tej problematyki, objęciu gruntownymi rozważaniami również wieku XX stanął na przeszkodzie m.in. bardzo skromny stan badań tego okresu. Jest to sprawa istotna, bowiem omawiana praca, stanowiąc w zasadzie całość samoistną, jest jednocześnie drugą częścią dwutomowego „Zarysu dziejów filozofii polskiej” przygotowywanego przez Zakład Historii Filozofii Nowożytnego Instytutu Filozofii i Socjologii PAN. Część pierwsza, obejmująca okres od średniowiecza do Oświecenia, ukaże się pod redakcją naukową Z. Ogonowskiego.

Mając na uwadze podręcznikową funkcję tej książki, należy jeszcze wspomnieć o bibliografii, z założenia selektywnej, lecz i tak obszernej, trafnie „rozumowanej”, przydatnej bardzo dla każdego niespecjalisty.

T. K.